

MAJOROS SÁNDOR
Tárgyi bizonyíték

Ma már csak valami repedezett, öreg okulárén keresztül lehetne fölfedezni az Ungár-ház régi dicsőségét. Ez a szinte túlzottan hosszú, kevés híján utcahossznyi építmény valahogy úgy emlékeztet hajdanvolt önmagára, ahogy a homok alól kivillanó romhalmoz pletykálgodik a történelem tériszonyos mélységéről. Nem láthatunk belőle többet néhány málladozó kőkockánál, de ez is elég, hogy rádöbbenjünk saját jelentéktelenségünkre.

Az ómoravicai Ungár-házat nem a sivatag homokja, hanem az idő takarta be, ami egy kriptát sem tud nyom nélkül eltüntetni, nemhogy egy uszályhosszú lakóépületet. A múlt század hatvanas éveiben még barokkos stukkókkal és merészen kiugró ablakpárkányokkal hivalkodott ez a porta, de azóta lehámlott róla a burkolás java része. Porhanyós, szürke csontokként foszforeszkálnak ki a falból a téglák, fáradt és szomorúságos itt minden, nem úgy, mint harminc-negyven évvel ezelőtt volt, amikor a ház szomszédságában még ott sötétlett a zsidó templom romja. A vadrózsával benőtt körengeteg előtt lábujjhegyen illett elhaladni, mert az összedőlő templombelső olyan kiismerhetetlen volt, akár a hajnali rémálom, de a rozoga deszkakerítés résein át azért meg lehetett reszkírozni egy-két pillantást. Szinte látta az ember a talajvizet megfodrozó szörnyek tüskés hátát, és már ettől a gondolatától is végigszaladt a hátán a hideg, pedig ott bent, a szürke, kieresedett kötömbök között értékes kincsek is rejtőzhetnek. Ám annyira örült senki sem lehetett, hogy egy lifegő deszkát félretolva bemásson ebbe az alvilágba, ami az Ungár-házzal volt határos, azzal a birodalommal, ahonnét apai nagyapám, Majoros Ignác halála eredeztetett.

A hetvenes évek közepén még csinosan glédába rakott, haragoszöld görögdinnyék magasodtak az Ungár-ház előtt, de éppen olyanok voltak, mint a gazdátlan útjelző kövek. A dinnyehalom fölé egy megfakult, kirojtosodott napernyő borult, mellette egy sámlin ott hevert a szokásos serpenyős mérleg. Ezek a finom jelzések azt sugallták: aki vásárolni akar, annak be kell nyitnia a zöldre mázolt nyakaput, mert a háziak valahol a nehéz brokátokkal elfüggönyözött szobák mélyén, szinte már síron túli csöndben és mozdulatlanságban várakoznak. Az épület nem volt olyan magas, mint az utca túloldalán álló Boza-iskola, de falusi viszonylatban az ablakai túlzottan nagynak tűntek. Kitárt szárnyaik mögött dúsan lengedezhetett a függönyszövet, szellőztethette a zsidó templom talapzatából ide-szívárgó és a falak közt megtelepedő illatokat, ijesztgetős,

torokkaparós érzést aggatva ránk, dinnyére ácsingózó gyerekekre. Vagy legalábbis rám, akinek nagyapja láthatatlan cérnaszálakon kötődött ehhez az épülethez, meg tán a bárónőhöz is, aki állítólag bent élt a dohos drapériák mögött, bujkálva, mint egy szellem, és egyedül, ahogy az egy időből kiszakadt lélektől elvárható.

Nem emlékszem, hogy valaha is láttam volna ezt az öreg hölgyet, pedig sokat forgolódtam azon a környéken. Már csak azért is, mert a zsidó templom fenséges düledékhalma félelemmel vegyes kíváncsiságot támasztott bennem, egészen addig, amíg az utolsó tégláig el nem bontották, hogy a talajvíztől csillogó mélyedéseket betemetve modern ikerházakat építsenek a helyére. A grófnő dinnyéi ezután is minden augusztusban megjelentek a zöld fakapu előtt, de az újdonszerű sátortető házak mellett már nem voltak sem misztikusak, sem kívánatosak. Nehezebb idők járhattak akkoriban: a grófnőnek talán minden dinárra szüksége lehetett, mert a kapu sarkig nyitva állt, szinte csábítgatva az arra járókat a bekanyarodásra vagy a nézelődésre.

Ignác nagyapám ekkor már harminc éve halott volt, és a nagyanyám talán el is felejtette volna az Ungár-ház átkos kisugárzásait, ha nem kényszeríti oda az élet az ikerházak közelébe, a sarokra, a Két Galamb nevű kocsmába, amelynek gazdája negyvenöt után özvegy Papp Lajosné Veronka néni, a nászasszonya lett. A nagybátyám ugyanis Veronka néni nevelt lányát vette el, akinek édesszülei majdnem ugyanazon a helyen veszttek el, ahol nagyapám meghalt. Az ángyom szülei a javarészt svábok lakta Kerényben éltek, és a világháború utolsó napjaiban hírt vették, hogy a falu ellen megtorlás készül. Úgy gondolták, amíg a kedélyek le nem csillapodnak, eljönnek Ómoravicára, és meghúzódnak a távoli rokon Pappéknál. De mert a vihar előtti csönd túl hosszúra nyúlt, visszamentek Kerénybe, hogy összeszedjék értékeesebb bútorait. Etelkát, a kislányukat Veronka néni gondjaira bízta, és azzal búcsúztak el, hogy mire beesteledik, megjönnek a szekérral. Soha többé nem látta őket senki.

Veronka néni természetesen örökbe fogadta az akkor hét éves Etelkát, és mert őt nem izgatta sem a templomrom közelsége, sem az Ungár-házból áradó balsejtelem, viszonylag gyorsan fölvirágoztatta a Két Galambot. Az ócska, fáradt olajjal tartósított padló helyére újat rakatott, és még arra is futotta az erejéből, hogy a telekhez tartozó parányi udvarban berendezzen egy présházat. Ezen a telken készültek azok az agyoncukrozott borok, amelyek később, a kocsmá államosítása után Veronka néni házának gangján letek fogyasztókra. A Két Galamb egészen az ötvenes évek végéig virágzott, a nagyanyám addig járt oda takarítani, és télen a disznóvágások idején belet mosni. Szaporán járt kezében a kiskés,

amellyel a vékonybélre tapadt húrt fejtette le, és közben azon a régi szilveszter éjszakán járt az esze, amikor a férje a munkaadójával, Kamjonkai Szemző Dénessel halálos autóbalesetet szenvedett.

Itt, az Ungár-ház közvetlen közelében akadály nélkül kísérthették meg ezek a gondolatok. Könnyűszerrel eszébe juthatott az 1938. január elsejére virradó reggel csikorgó hidege, és az, hogy a hó ropogott a bocskora alatt, amikor a mosogatóvizet hátravitte a ganédombra, de ez már kilenc óra körül lehetett, mert aznap a cselédeknek nem kellett korán kelniük. Az uraság Zomborban újévezett, a zsupánián, csak tíz óra utánra volt várható az érkezése a birtokra, és akkor már nem kellett reggelihez teríteni. A nagyanyám föltette főni a töltött káposztát – ezt szerbesen szármának hívják arrafelé –, aztán kiugrasztotta az ágyból a gyerekeket. Mars ki a kamrába, fáért!, kiabálta, és nekilátott, hogy a szegényes eszcájggal ünnepi ebédhez terítsen. A bajsai cselédek aznap mindannyian hazamehettek, de őneki ott kellett maradnia a birtokon a gyerekeivel, mert Ómoravica harminc kilométerre volt légvonalban. Eszébe juthatott az is, hogy karácsonyra sem mehettek haza, mert az uraság itt töltötte a szentes-tét a rokonaival, és ki kellett őket szolgálni, de ennek már egy hete, most pedig elmúlt dél, a gyerekek egyre jobban nyafognak, hogy éhesek, és a nagyanyám mérges lett, bemártotta a nagykanalat a szármás lábosaiba, amikor meghallotta a motorzúgást. Az apám és a nagybátyám fölugrált az asztaltól, odaszaladtak az ajtóhoz, ám alighogy kikukucskáltak az üvegen, máris zavartan visszafordultak, mert az udvarra nem az uraság Mercedes-Benz gépkocsija gördült be, hanem egy zsandáráutó.

A disznóbelet kaparászva a nagyanyámnak az is biztosan eszébe jutott, hogy a nagyapám a húszas évek végén mint mezőgépezés került Bajsára a Kamjonkai Szemzőkhöz, és akkor már túl volt egy elhamarkodott házasságon. A cselédház gangján lefolytatott hosszú beszélgetésekre is emlékezhetett, amelyeknek az lett a vége, hogy a tőle pontosan tíz évvel idősebb Majoros Ignác házassági ajánlattal rukkolt elő. Nagyanyám rögtön igent mondott, és 1930 augusztusában, közvetlenül aratás után egybekelt a nagyapámmal. Egy évre rá megszületett az első gyerekük – az apám –, és ezzel szinte egy időben a nagyapám teherbe ejtette a kúria szakácsnőjét. Nem tudni, miként és milyen trükközéssel tudta elérni azt, hogy a botrányt és a szégyent teljes egészében a szakácsnő nyakába varrja, de tény, hogy a nagyanyám megbocsátott neki, olyannyira, hogy 1932 tavaszán már együtt örülhettek a második kisfiuknak. Mivel korai és szinte misztikusan érthetetlen halála egy egész életre megbántottá tette iránta a nagyanyámat, csak találgatni tudtam, miféle fegyverrel dolgozhatta meg a nőket a nagyapám.

A padlásunkon sokáig hánykódott egy ceruzával rajzolt önarcképe, amelyről egy ijesztően mogorva ember nézett rám vissza. Egy ilyen műalkotásnak nem is lehetett volna jobb helyet találni annál a birodalomnál, ahol bab szem méretű keresztespókok és a dobozokat kísértetekként rezegtető egerek tanyáztak. Nagyanyámtól azt is sikerült kiderítenem, hogy Ignác nagyapám valóságos műszaki zseni volt, mert például detektoros rádiót tudott készíteni abban a korban, amikor az emberek java része még liliputi emberkéek találkahelyének hitte a hangládát. A technika iránti áldott tehetsége miatt avanszált elő uradalmi sofőrré, és egy ilyen gépkocsivezetői állás akkor is jól jövedelmez, ha a csőd szélén egyensúlyozó Kamjonkai Szemzők a munkaadók. A nagyszüleim tizenegynéhány hónap alatt félre tudtak tenni annyit, amennyi elég volt egy kis ház megvételére az álmok városának számító Szabadkán. A nagyapám azt tervezte, kefégyártó műhelyt nyit – ehhez még néhány év szolgálatra lett volna szüksége –, ám a harmincas évek derekán a Kamjonkai Szemzőkre egyre nagyobb árnyék vetült. Már az is megbélyegezte őket, hogy közülük került ki az a Szemző Gyula, aki hatalmas botrányt kavart azzal, hogy 1901-ben kompromitálta az ómoravica milliomos, Ungár Lajos lányát, Piroskát. A botrány hullámai a harmincas évek közepére már elcsitulak, de a féktelen tivornyázások és a meggondolatlan üzletkötések következtében az unokaöcs, Dénes körül egyre sokasodtak a haragosok. Nem lehetett kétséges, hogy ezekről az üzelmekről gépkocsivezető nagyapámnak is tudnia kellett. Előfordult, hogy két-három napot is távol voltak, de hogy hol, milyen ügyekben kóborogtak, az sohasem derült ki. Ignác nagyapám ügyelt rá, hogy az ébenfekete, elnyújtott sárhányójú Mercedes-Benz mindig kifogástalanul tiszta legyen, és hogy a sofőrsájbni mellett ruganyosan, ugyanakkor keményen álljon a pótkerék. Állat- és kirakodóvásárookra, különféle szemlékre, társas vacsorákra jártak, ahol a nagyapámnak is lepottyanhatott az asztalról egy-két morzsa, na és persze a környékbeli kuplerájokba is elmerészkedtek, de a nagyanyám erről az egészről mintha nem is vett volna tudomást. A szabadnapjain fölvonatozott Szabadkára és mázolta, csinosította a kis házikót. Csak a szerencsétlenség után esett le a szemérről a hályog, és sértődött meg a nemléte húzódtott Ignác nagyapámra. De azt is tudta, hogy semmi sincs ok nélkül, és hogy a Szemzők – már csak az Ungár Piroska-ügy miatt is – el vannak átkozva, amiből az következik, hogy az ő földi nyomorúságának szemmel látható és kézzel tapintható emlékművei vannak.

Ha csak egy kicsivel is rosszabbul álltak volna a Kamjonkai Szemzők, és nem telik nekik Mercedes-Benzre, a nagyapám talán hosszú életet élhetett volna. Parádés kocsisnak nem volt való, csak a gépek érdekel-

ték, de tudott hegedülni is. Esténként pedig valóságos szenzáció volt a cselédnépek között a veteményeskertben kihúzott, minden állomást egyszerre közvetítő detektoros rádiója. Azon a bizonyos utolsó estén, 1937. december 31-én a nagyanyám sehogy sem értette, miért kell a sofőrnek egész éjjel szolgálatban lennie. Elég lett volna, mondjuk, hajnali négykor fölkelnie, mert így is kényelmesen odaért volna Zomborba, legkésőbb hét órára, csakhogy a nagyapámmal nem lehetett vitatkozni a kötelességtudatról. December 31-én délután négy óra körül ott hagyta a nagyanyámat és a két kisleányt Bajsán, és meg sem állt a gazdájával a zombori zsupánia épületéig, ahol Közép-Bácska arisztokratái gyűltek össze.

A vendégeknek a díszteremben terítették, a zentai csatát ábrázoló monumentális festmény előtt, amelyen Savoyai Jenő kivont karddal fenyegette a törököket, és tán a pipázó, szivarozó uraságokat is, akik, lám, a világ hívságait előbbre becsülték a történelem sorsfordító eseményeinél. Ignác nagyapám a kiszolgáló személyzettel együtt az épület jobb szárnyában kapott vacsorát. Ha cigarettázni támadt kedve, kiment az udvarba a kis mesterséges tóhoz, amelynek jegén – a két fogás közti ejtőzést kihasználva – inasok és konyhalányok iringáltak. Az italt nem szerette, de éjfélkor biztosan megivott egy pohár pezsgőt, és tán az övéire gondolt, a jó hetven kilométerre lévő Bajsára, és mert a vacsora kötöttebbik része ekkorra véget ért, valószínűleg csatlakozott valamelyik nótázgató csapathoz. Lehet, hogy a formásabb konyhalányokon meg is legeltette a szemét, és az sem kizárt, hogy a legkacérabb után be is osont a raktárba. Semmi sem mutat arra, hogy az utolsó éjszakája különlegesebb, netán hangsúlyosabb volt a többinél. Égi jelet sem kaphatott, hogy jó lesz vigyáznia, mert ilyen kegyben senki nem részesül. Ignác nagyapám nem figyelte a főbejárat körül ólálkodó bárányszőrű bundás, parasztkucsmás árnyékokat, nem számolgatta, hány cigaretta parazslik a parkolóban a hosszú sárhányójú Mercedes-Benzek között. Ezek a fények majdnem olyanok voltak, mint az augusztus végén násztáncot járó szentjánosbogarak, ha csak odanézett, máris szétrebbentek vagy becikáztak a tujafák mögé. Az augusztus most elérhetetlenül messzire volt: a zsupánia díszterméből pattogó ritmusú zeneszó hallatszott ki, és ráfeszült a sztupári út tekintélyes galagonyafáira. A nagyapám büszkén és elégedetten nézegette az ágakon feszülő jégmázat, nem volt álmos egy cseppet sem, szerencsés és fontos embernek hitte magát. Így, ebből a nézőpontból beszélgettünk a körülötte lézengő ismerősökkel, akik rámosolyogtak, miközben a gyér világításban kopott rézdóznikból vagy a nagykabátjuk belső zsebéből előhúzott lapos flaskákból kínálgatták, de a nagyapám mindenkit visz-

szautasított. Inkább megnézte, rendben van-e az autómobil, nem eresztett-e le a nagyripnis téli pótkerék, és nem izgatta, hogy a közelben izzó szentjánosbogarak odébb libbennek. Nem érdekelt sem a finom porhavat kavargató hajnali szél, sem a metsző hideg, mert tökéletesen sikerült neki ez az éjszaka, amelynek záró epizódjaként szinte hajszálpontosan délre fognak visszaérkezni Bajsára. Az asztalon – nagyanyám főzőtudományát dicsérve – már gőzölgögni fog a finom szárma, de senki sem nyúl a merőkanálért, amíg ő oda nem ül a kredenc elé, a helyére. Itt most nem lehet gondolkodni, majd az úton agyalja ki, mit mondjon, milyen volt a szilveszterezés. Meg kell találni az egyensúlyt a közömbösség és a lelkesedés között, mert akár az egyiket, akár a másikat viszi majd túlzásba, a nagyanyám azt fogja hinni, hogy el akar titkolni valamit.

Ilyen céltudatos ember lehetett a nagyapám, bár az igazi természetét még apám jellemvonásaiból sem tudtam kideríteni, mert őbenne erőszakosan keveredik a nagyanyámra jellemző belenyugvás a Majorosok egzaltáltságával. Tovább nehezíti a dolgot, hogy apám egyáltalán nem emlékszik az apjára, ami teljesen érhető, hiszen 1937-ben mindössze hétéves volt. A nagyapámmal kapcsolatosan tehát csak egyetlen, de meglehetősen légiés adat áll rendelkezésre: annak körülményei, ahogy 1938-ban, egy januári napon a holttestét megtalálták.

A gépkocsi fentről a töltésről teljesen épnek látszott. Még a nagykanális túloldaláról sem lehetett rajta fölfedezni olyan törésnyomot, ami elkerülhetetlenné tette két ember – az utas és sofőrje – tragikus halálát. Arról nincs semmilyen följegyzés, hogy ki vette észre a balesetet, de nagyanyám megszerezte a helyszínelésről készített rendőrségi fotókat, amelyek fél írógéppapíri méretükkel valóságos luxusnak tűnnek ahhoz képest, hogy abban a korban az emberek többsége csak gyufásdoboznyi fényképet engedhetett meg magának. Ez a grandiózus méret már eleve arra utal, hogy az ügy jelentősége messze túlmutatott az egyszerű közlekedési baleset dimenzióján. Az egyik áldozat, Kamjonkai Szemző Dénes enyhén szólva is problematikus személyiség volt, mert bár nem tartozott a politikai elit krémjéhez, szinte kizárólag ezekben a körökben forgolódott, ami most – furcsa körülmények közt bekövetkezett halálakor – láncreakciószerű mendemondákhoz vezetett. Mi sem természetesebb, mint hogy a helyszínelésnél a Bácskai Hírmondó zombori tudósítója is megjelent, és végigkövette a gépkocsi kiemelésének hosszadalmas műveletét. A hó borította táj miatt túlságosan kontrasztos rendőrségi fényképeken tisztán kivehető a töltés oldalán leszánkázott és orrával a befagyott csatornába fúródott jármű. Egy közelebb felvételen az is látszik, hogy a drága Mercedes-Benz szélvédőjén repedések fut-

nak szerteszt, ám ennél komolyabb sérülésnek nincs nyoma. A Ferenc József-csatorna jege a hosszan tartó hideg ellenére sem lehetett annyira vastag, hogy meggátolja a jármű elmerülését, inkább arról lehetett szó, hogy azon a helyen sekély volt a víz. Ezt a feltételezést támasztják alá a jégből kiágaskodó nádszálak is, amelyek úgy hatnak a fotókon, mintha vasból formázott tüskék lennének.

A kocsi belső teréről és a halottakról nincsenek fényképek. Az viszont könnyen kideríthető, hogy a híd előtt az út szinte kilencven fokos kanyart ír le, de a keréknyomok erről mintha nem vennének tudomást: nyílegyenesen belevezetnek a nagykanálisba. A Kerényből meg a közeli tanyákról odasereglett parasztok értetlenkedve vitatták ez a képtelenséget: Majoros Ignác fékezés nélkül rohant volna le az útról, miközben szinte tökéletesek voltak a látási viszonyok? Hét-nyolc kilométerre lehettek Zombortól, ami olyan csekély távolság, hogy a sofőrnek még elszundikálni sincsen ideje. De a legnagyobb rejtély mégis az volt, hogy Majoros Ignác a hátulsó ülésről került elő, Kamjonkai Szemző Dénesnek pedig nyoma veszett. A sebtében lefolytatott vizsgálat kiderítette, hogy a zsupániánál még beszállt a kocsi, és ha útközben nem gondolta meg magát, hogy inkább gyalog teszi meg az előtte álló hatvanegynéhány kilométert, akkor itt kellett lennie valahol a környéken.

A zsandárok gyorsan belátták, hogy legalább hat ló kellene a kocsi kihúzásához, ezért úgy döntöttek, hosszú rudalló köteleket kötnek a Mercedes-Benz hátulsó tengelyére, és emberi erővel cibálják föl a nyolc-tíz méter hosszú partoldalra. A műveletről két rendőrségi fotó is készült, egy a készülődésről, egy pedig az út közepére állított, összesározott, betört hűtőjű gépkocsiról. A nagyapámat is biztosan lefényképezték, ám ez a kép nem kerülhetett a nagyanyám kezébe. Kamjonkai Szemző Dénes testét valahol a jég alatt sejtették, de a korai sötétedés miatt aznap nem sikerült megtalálni. Harmadnapra került csak elő, az autó megtelelésének helyszínétől négy-öt méterre feküdt a mederfenéken. A Bácskai Hírmondó furcsa módon csak egy rövid hírben számolt be erről a körülményről, ami teljesen ellentétben állt a Kamjonkai Szemző családdal kapcsolatos sajtószokásokkal, sőt ezzel a megválaszolatlan kérdések tömkelegét felvető balesettel is, ami mindenképpen megérdemelte volna a nagyobb nyilvánosságot. A sértődésében egész életére megrekedt nagyanyám ragaszkodott hozzá, hogy az ő szülőfalujában, Ómoravicán temessék el a nagyapámat, ami szinte fizikai közösködést jelentett az ott lakó Ungár családdal. Még akkor is, ha a nagyapám sírja a falu keleti szélén, a szabadkai országúttól alig harminc lépésnyire, az Ungárok családi kriptája pedig másfél kilométerre északabbra, a zsidó sírkert közepén feküdt.

A temetést követően a munkaadó nélkül maradt nagyanyám eladta a szabadkai házikót, és visszaköltözött Ómoravicára. Az övével szomszédos utcában megvett egy félig kész parasztházat, amelyben Petrás Örsének, az anyósának is jutott egy szoba. A balesettel kapcsolatos igazság kiderítésével ezekben a mozgalmas időkben nem sokat foglalkozhatott, azt viszont észrevette, hogy hiába szaporodnak a pletykák, hiába mondogatják egyre többen, hogy merénylet történt, a hatóságok csak ímmel-ámmal nyomozgattak. Valami nagyon nem volt rendjén evvel az ügygel. Január derekán a Bácskai Hírmondóban meg is jelent egy cikk, amelynek szerzője költői homályossággal ugyan, de arról értekezett, hogy szegény Majoros Ignácnak egy ördögien sötét ügylet miatt kellett meghalnia. A nagyanyám kivágta ezt a cikket az újságból, és eltette a rendőrségi fotógyűjteménye mellé. Már sárga, repedezett fosszília volt, amikor a kezembe került. Többször is elolvastam, de a rejtett utalásokat és – ha léteztek egyáltalán – a merénylő személyére tett célzásokat nem sikerült benne fölfedeznem. Lehet, hogy a nagyanyám sem találta meg őket, ám arról végképp meggyőződhetett, hogy a férje erőszakos halált halt. Erre a következtetésre jutni azért nem volt olyan nagy művészet: Kamjonkai Szemző Dénes nyomában állandóan adások lihegtek, akikről ő nem vett tudomást, vagy pedig kitért előlük, mint az órainga az éppen leghagyott másodperc elől.

A nagyanyámra küszködéses, tevékeny élet várt Ómoravicán. Egyedül kellett eltartania az egyre súlyosbodó csontritkulásban szenvedő Petrás Örsét meg a két kisfiát, ezért minden munkalehetőséget megragadott, hogy néhány dinárhoz jusson. Mihelyst kítavaszkodott, elszegődött a közeli Fernbach-birtokra napszámosnak. Gyomlált, kapált és répát egyelt, aztán ott maradt aratni is, utána meg szüretelni és kukoricát törni egészen a zúzmárás hidegekig. Kíméletlenül pörögtek a hetek és a hónapok, a föld már majdnem visszaért ugyanarra a pontra, ahol a nagyapám halála idején tartózkodott, de mert a nap is vándorol, és mint a kotlóstyúk vonszolja magával a csibéit, 1939. január elsején nem ismétlődhetett meg az egy évvel korábbi tragédia, hanem valami másik, sokkal nagyobb borzalom felé kezdett trappolni a világ. Ám erről a nagyanyám nemigen vett tudomást, mert annyira szűkében volt a pénznek, hogy megint sürgősen el kellett szegődnie cselédnek.

A faluban akkortájt több familia is megengedhette magának azt a luxust, hogy cselédet tartson, de csak Lédereréknek jutott eszébe alkalmazni a nagymamámat. Báró Léderer Bernát nem sokkal a nagyapám halála előtt vette el Ungár Alice-t, annak az Ungár Bélának a lányát, aki első unokatestvére volt a századfordulón még milli-

omos Ungár Lajosnak. A zsidó templom melletti családi rezidenciájukban laktak, és ők működtették a Két Galambot is, amelynek fáradt olajjal bekent padlóját a takarítóként alkalmazott nagyanyámnak naponta kétszer föl kellett söpörnie azzal a homokszórásos technikával, amelyet a monarchia-korabeli vasútállomások restijében még ma is használnak. Lédererek a meglévő két bejárónó mellé harmadiknak vették föl a nagyanyámat, ami azért is furcsa, mert a kocmapadló söprésén és a söröskriglik mosogatásán kívül mást sosem bíztak rá. A bárónó néha szemlélt tartott a söntés környékén, és ilyenkor keményen megkritizálta az italneműkkel hányaveti módon bánó pincéreket, de a nagyanyámra rá sem nézett, amiből ő arra vetett, hogy a munkája csak valami jóvátételszerűség lehet. Hazafelé ballagva, a csipős januári szélben folyton azon gondolkodott, mi állhat a dolgok háttérben, mit követtek el az Ungárok a férje vagy esetleg az apja ellen, ami miatt most neki havi ötven dinárral törlesztenek. A dédnagyapám parasztember volt, de azzal a néhány mázsza kukoricával és búzával, ami a földjén megtermett, nemigen avatkozhatott be sem az Ungárok, sem a Lédererek üzleti ügyeibe. Maradt tehát indoknak szegény megboldogult Ignác nagyapám, a maga autómekanikusi tudásával, aki talán megjavított valahol egy titkos és kényes helyen lerobbant Ungár-járművet. Az is lehet, hogy éppenséggel olyan teljesítményre kellett átállítani azt a bizonyos autót, hogy könnyedén le tudja hagyni a fináncok csöhögőit. A nagyanyám egészen beleélte magát ebbe a romantikus képzelgésbe, de aztán eszébe jutott, hogy az Ungárok 1901 óta a Kamjonkai Szemzők ádáz ellenségei. Attól a pillanattól, hogy az a szélhámos Szemző Gyula hírbe hozta Ungár Piroskát, mintha kiütötték volna az Ungár-vagyont tározó hordó csapját: a pénz vastag sugárban kezdett kifolyni belőle, és Ungár Lajos, a pátriárka, aki nem olyan régen még Közép-Bácska legtehetősebb gazdája volt, közneveltség tárgya lett. Tehetlenségében biztosan gondolt a revánsra is, mert szent igaz, hogy üzleti vagy egyéb csalásért – és pláne kártyaadósságért – nem szokás megölni senkit, mert akkor a pénz is odalesz, ám egy több milliós vagyon elűztatójával szemben ez az eljárás szinte kötelező.

A századfordulón Ungár Lajos még elég erős és befolyásos volt ahhoz, hogy egy Szerbiából hozatott bérnyilkossal bárkit elnémíthasson, de valószínűleg rájött, hogy ezzel a módszerrel nemhogy megoldaná, hanem szaporítaná a gondjait. A főbűnös a hozományvadász Szemző Gyula volt, aki ugyan elvette, ám később faképnél is hagyta a Budapestre költöztetett Ungár Piroskát. Mögötte azért még mindig ott állt az egész Kamjonkai Szemző kompánia, akik ellen civil ember nem viselhetett háborút. A tarack legmélyebbre húzódtott gyökerét kellett kitépni, úgy, hogy soha többé ne

hajthasson ki. De Ungár Lajosnak már 1901-ben is krónikusan magas volt a vérnyomása, így hát meghalt, mielőtt még visszavághatott volna. A nagyanyám egy, a bocskorával letört jégkockára meredve döbbsent rá, hogy Szemző Dénes volt a legmagasabb hajtás a Kamjonkaiak családfáján, halála tehát beteljesítette mindazt, amire a megalázott és kisémmizett pátriárka áhítozott. Nem tudhatta, hogy az Ungárok milyen szálaikon kötődhetnek ehhez a gyászos eseményhez, de másnap már nem ment vissza a kocsmába takarítani.

A gyanakvástól a kés élénél is vékonyabb határvonal választja el a bizonyosságot. A nagyanyámnak eszébe jutott, hogy a Lédererek nem kívántak neki részvétet, ami a lelkiismeret-furdalás csalhatatlan jele. Most már egészen biztos volt benne, hogy azt az újév reggeli balesetet az Ungárok rendelték meg, és hogy azért nem láthatta a férje holttestét, mert olyan sérülésnyomok csúfoskodtak rajta, amelyek egy autókarambol során nem fordulhatnak elő. De hogyan álljon ki a világ színe elé ezzel a feltételezéssel, ha nincs a kezében semmilyen bizonyíték?! Ha merénylők állták el a Mercedes-Benz útját, akkor biztosan fegyver is volt náluk, amit használniuk kellett. Középről lőhették le mind a kettőjüket, és szinte száz százalék, hogy fejlődéssel. A nagyanyámnak fogalma sem volt, miként működik egy forgópisztoly, a merényletek megszervezéséről pedig végképp nem lehetett tudomása, de gyanította, hogy az ilyen deliktumért rengeteg pénzt kell fizetni. A hatóságoknak könnyű lett volna ellenőrizniük, hogy a Lédererek mikor vettek ki nagyobb összeget a bankból, vagy hogy valaki váltott-e be egy általuk kiállított csekket, de úgy tűnt, mindenki fütyül az igazságra.

A nagyanyám izgatottan mesélte el Petrás Örsének a következtetéseit, aki erre becsukta a könyvet, amit éppen olvasott, és nagy nyugodtan azt válaszolta: eleitől fogva tudja, hogy merénylet történt, és az is világos, miért közömbösek a hatóságok. A Jugoszláv Királyságnak púp a hátán ez a magyar érából megmaradt nemesség, ott faragja, ahol éri, és ha valami leszámolásszerű dolog történik közöttük, látványosan mossa a kezeit. A Szemzők 1918-ban még hathatósan támogatták a zombori kórház építését, de Trianon után hirtelen elszegényedtek, és most már csak a botrányaikról híresek. Kamjonkai Szemző Dénes halála nagyon jól jöhetett a kormánynak, mert ha azt vesszük, egy gonddal kevesebb. Petrás Örsze emlékeztette a nagyanyámat az 1934-es marseille-i merényletre, amelynek a bácskai magyarság máig issza a levét, tekintve, hogy Sándor király egyik merénylője bizonyítottan magyar származású volt. A nagyanyám szó nélkül hallgatta ezt a Petrás Örsétől megdöbbsentően alapos, de számára kissé homályos fejtegetést, hisz ő nem értett a politikához, és mint cselédnek az uraság ügyleteire sem volt nagy

rálátása. Ha Kamjonkai Szemző Dénes konspirált is a marseille-i merénylőkkel, arról csak az őt mindenható furiakázó nagyapám tudhatott, és talán éppen emiatt kellett meghalnia. De a nagyanyám – már csak az elmaradt részvénytulajánosság miatt is – sokkal inkább hitt az Ungárok és velük együtt a Lédererek bűnösségében, mint az újságokat és könyveket bogarászó anyósa feltételezéseiben.

Negyvenegy áprilisában aztán kiderült, hogy a háború pontosan olyan, mint a tarlóút: ha nem szántanak elég széles barázdát az útjába, a lábon álló gabonát is képes elpusztítani. A Lengyelországban és Franciaországban keletkezett izzás az Alpokon át lelehelésztette a Balkánra, és egy hét alatt elemészttette a gyenge, fölkezületlen királyi Jugoszláviát. Ómoravicára magyar katonák érkeztek, de még el sem helyezkedtek rendesen, a környéken máris megkezdődtek a szerb partizánakciók. A szomszédos Pacséron például május elején combon lőttek egy magyar honvédtisztet, akit a Két Galambbal szembeni Boza-iskolába szállítottak. Abban az időben Mohácsi András volt ott a pedellus, neki kellett asszisztálnia a teljesen reménytelen műtéthez, mert a golyó a tiszte fő artériáját szakította el, és egy ilyen sérülést tábori körülmények között lehetetlenség volt ellátni. A fiatal hadnagy elvérzett, de a merénylőjét még aznap kézre kerítették, és az orvтамadásokkal fenyegető Pacsérről átszállították Ómoravicára, a masszív, jól védhető Boza-iskolába. Báránybőr kucsmás, nagybajszú parasztember volt az illető, és bár a sorsát illetően nem lehetett kétségei, nem látszott idegesnek.

Mohácsi András a maga pedellusi mivoltában nyakig belekeveredett ebbe az ügybe: kénytelen volt tolmácsolni a vádlott és a hadbíróóság közötti meglehetősen egyoldalú párbeszédben, és mert eléggé rosszul beszélt szerbül, nem is azt mondta vissza, amit a fogolytól hallott. Nem értette például, miért dugta a nadrágzsebébe a halált okozó lövedék üres töltényhüvelyét, mert ez a húzni olyan volt, mint egy beismerő vallomás. A tárgyalás Boza tanító úrék nappalijában zajlott: a szőnyegen ott éktelenkedett a hadnagy vérétől keletkezett fekete folt – a tanító úr felesége állítólag hisztérikus rohamot kapott, amikor meglátta –, az abroszától megfosztott asztalon pedig ott hetykélkedett a sárgaréz bűnjel. A merénylő büntetése természetesen nem lehetett más, mint halál, de mielőtt elvezették volna, Mohácsi András még megkérdezte tőle, miért ragaszkodott annyira ahhoz a vacak töltényhüvelyhez. Minálunk így szokás elszámolni az emberérettel, mondta a parasztember. Fél óra múlva a téglagyár mögötti fejtőben tarkólövessel kivégezték, és elásták az egyik sárgaföld gödörben.

Mohácsi András a Két Galambban mindenkinek elmesélte ezt a történetet, ami kézen-közön valahogy a

nagyanyám fülébe is eljutott. Rögtön arra gondolt, hogy ha Lédererek bérgyilkost fogadtak, akkor az is ilyen nagybajszú szerb ember lehetett, mert magyar a magyarra itt Bácskában nem emel kezet, és ha szerb volt a gyilkos, akkor valószínűleg az üres töltényhüvelyekkel igazolta a megbízás teljesítését. Ezt az elméletet Petrás Őrsének is elmondta, de az anyósa nem mutatott különösebb érdeklődést. Több mint négy év múlt el a fia halála óta, ő pedig jócskán betöltötte már a hetvenet. Ebben a korban az ember különleges viszonyba keveredik a halállal: csendben tudomásul veszi a másokét, miközben a sajátjára próbál összpontosítani. A töltényhüvelyről szóló történettel a nagyanyám így teljesen egyedül maradt, és ez még inkább fokozta benne a keserűséget. Valami azt súgta neki, hogy azok a bizonyos húznik még mindig ott vannak az Ungár-házban, és ha nem lett volna annyira önérzetes – vagy inkább meggondolatlan –, és nem mond fel időnap előtt, akkor talán a házba is átkerülhetett volna, mondjuk a szezonális nagytakarítások idején, amikor a cselédség az ajtófélfákat is kénytelen lemosni, nem beszélve a szekrények tetejéről. Nem valószínű, hogy a Lédererek annyira könnyelműek lennének, hogy eredeti állapotukban tárolják ezeket a húzniket, mert az olyan lenne, mintha önmagukat jelentenek fel, de hogy ereklyeként őrzik, az nemigen lehetett kétséges. Az ember már csak ilyen: egy múzeumi belépőt is hajlamos elraktározni, ha kellemes emlékek fűzik hozzá, az elégtételnél pedig nem létezik semmi kellemesebb. Gyanítható tehát, hogy a Lédererek valamilyen emléktárgyat készítettek abból a kevéske sárgarézből – nyakkendőűt vagy mandzsettagombot –, olyan tárgyat kéne keresni tehát, ami rézből van, pedig nem abból kéne lennie.

A nagyanyám egyre többet sétálgatott az Ungár-ház előtt, és egyre nagyobb kísértést érzett ahhoz, hogy lenyomja a nagykapu kilincsét. Előre megfogalmazta, mit fog majd mondani a bárónőnek, milyen ürüggyel könyörgi magát vissza a szolgálatába, kínosan ügyelve közben, hogy ne nézzen a régi-új munkaadója szemébe, mert most fordult a kocka: neki, a jövevénynek van takargatnivalója, vagy inkább lelkiismeret-furdalásra hergelő hátsó szándéka. Senki nem tudja megmondani, miként fogadta volna őt a világ elől már akkor is rejtőzködő bárónő, de egy szürke októberi délutánon – ezerkilencszáznegyvennégyet mutatott a naptár – SS-katonák özönlöttek a faluba, elfoglalták a községházát, a Boza-iskolát, és bevezették a kijárási tilalmat. A rá következő nap hajnalán összegyűjtötték a zsidókat, és elhajtották őket Topolya felé.

A kiabálásra meg a lábdobogásra fölriadt az egész Mohácsi család. Mind a heten odafurakodtak az ablakokhoz – Mohácsi András pedellusnak négy lánya és egy fia

volt –, és elborzadva figyelték, hogy a németek betörik az Ungár-ház nagykapuját, és kítaszigálják az utcára a bárót meg a bárónőt. A kövesúton ekkor már egy több száz főből álló, géppisztolyos katonákkal kísért menetoszlop vonult. Ide, ezek közé az emberek közé lökték be a Léderer házaspárt is, akik azonnal eltűntek a fekete nyakabátok és a széles karimájú kalpagok erdejében. A kapualjából meg a sarkok mögül ekkor elősereglettek a környéken lakók, és mint az ételmaradéokra ugró patkányok, besurrantak a nyitva hagyott nagykapun. Aki érte, húzta, cibálta és fosztogatta az Ungárok holmiját: tragacson próbálták eltolni a koloniál sifonérokat és öltöződőszekrényeket, ám azok túl ingatagoknak bizonyultak, és sorra egymás után belezuhantak a ház előtti patakba. A fosztogatók ekkor visszarohtak az épületbe, és fölnyaláboltak mindent, ami a kezük ügyébe került. Húzták, tépték a nehéz brokátfüggönyöket, a drága bundákat, prémgalléros posztókabátokat, flitteres estélyi ruhákat, selyem ágyhuzatokat, vonszolták maguk után a ládákat, éjjeliszekrényeket és székeket, miközben szinte pattogzottak szerteszt a gondatlanságból levert porcelán nipek, antik vázák és bizsutározó dobozok.

A Mohácsiak sem maradhattak ki ebből a történelmi eseményből: úgy, ahogy voltak, hálóingben futottak át a patak hídján, be az egyre inkább huzatos barlangrendszerre emlékeztető Ungár-házba. A kitarva hagyott nagykaput akkor már baltás emberek bontogatták, mások meg szalmahordó kosárban cipelték föl a szenet a pincéből. A Mohácsi gyerekek bementek a házba, és összevissza kalandoztak a kifosztott, lecsupasztott szobákban, de nem találtak semmi értékeset. A halomba szórt, kiforgatott és szétrázott könyvek alatt talán még ott maradhatott egy-két ezüstkanál, ám úgy vélték, a turkálás nem éri meg a fáradságot. A legkisebb Mohácsi lány volt az egyetlen, aki belenyúlt ebbe a papírtömegbe, és rögtön megérezte alatta valami gömbölyűt. Mint ha az avarban keresné a frissen lehullott vadgesztenyét, félresöpörte maga elől az iratokat, és megmarkolt egy apró, sárga fémszelencét. Mohácsi Terike senkinek sem szólt egy szót sem: magához vette a tárgyat, és kiszaladt vele az utcára. Éppen akkor ért a Két Galamb elé, amikor az eseményekről majdnem lemaradó nagyanyám lihegve és kivörösödve fordult be a sarkon. Egy pillanatra meredten nézték egymást, nagyanyám keze tétován meg is rebbent, de aztán Mohácsi Terike hazafutott az iskolába a szerzeményével.

A kislány kezében látott szelence nem hagyta nyugodni a nagymamámat. Nem tudta, mi történhetett Lédererékkal, de most már talán nélkülük is megbizonyosodhat az igazáról. Az a vöröshagymára emlékeztető téglát, amit a pedellus lánya markolatott, több volt, mint

érdekes. Az ilyen műtűrkébe nem fér bele semmilyen ékszer, ha tartanak is benne valamit, az annyira parányi lehet, hogy jelentőség tekintetében túlnő mindenben. A nagyanyám majd megveszett ezért a tárgyért, ám a pedellust nagy törvényű, hirtelen embernek ismerte, aki elé nem lehetett csak úgy odaállni egy ilyen kéréssel. Terikét kellett becserkésznie valamilyen úton-módon, és ehhez az jelentette az első lépést, hogy elszegődött takarítani a Veronka néni tulajdonába került Két Galambba. Innét könnyen és föltűnés nélkül szemmel tarthatta a Boza-iskolát.

Negyvenöt nyarán a csontsovány bárónő visszajött a faluba, és elfoglalta teljesen kifosztott, szinte romhalmazzá lett otthonát. A háborút megelőző időkben sem szívesen ment ki az emberek közé, de most szó szerint eltűnt a világ színe elől. Lassan, fokozatosan renováltatta a házat, ám ez csak annyira sikerült, hogy lakhatóvá tette, a régi pompának híre sem maradt. A dinnyehalom már negyvenhat nyarán megjelent a kapuja előtt, de erre nekünk, Majorosoknak nem volt szabad ácsingóznunk. Ha nyárvíz idején meglátogattam a kocsmában takarító nagyanyámat, és mint kölyöknek megakadt a szemem a haragoszöld gyümölcsökön, a nagyanyám rögtön odébb tessélt.

A Két Galambot a hatvanas évek közepétől már a Pannónia Vendéglátóipari Vállalat működtette, de Veronka néni ez nem viselte meg túlságosan, mert a néhány utcával odébb működtetett zugkocsmája a virágkorát élte. Munka után apám is gyakran betért hozzá egy ganglépcsőn elfogyasztott nagyfröccsre. Nagy ritkán én is jelen lehettem ezeken a transzportmunkások közt lefolytatott iszogatós, beszélgetős szeánszokon, és fogalmam sem volt, hogy egy furcsa összeesküvés utóregzéit látom.

Veronka néni már súlyos cukorbeteg volt, amikor a nyolcvanas évek elején egy disznóvásárlási ügylet részleteinek megbeszélése közben a Majorosok üzleti érzéken példálózva elárulta nekem, hogy anyámat és apámat Majoros nagyanyám kommandálta össze, de hogy pontosan miért, azt csak ő tudhatta. A Mohácsiak ugyanis megbélyegzettek lettek azután, hogy a családöt 1945-ben egy nacionalista kijelentésért börtönbe zárták. A nagyanyád sokkal gazdagabb partit is találhatott volna apádnak a semmiféle hozománnyal nem rendelkező Mohácsi Terikénél, mondta Veronka néni félig tréfásan, félig csipkelődve. Nevetgéltem vele egy sort, de csak úgy, ahogy mások tudatlanságán szokás.

Nem tartottam fontosnak, hogy eláruljam: otthon a kredencen őrzünk egy piciny, hagyma alakú szelencét, ami egyforma nagyságú sárgaréz szeletkékből van összeforrasztva. Ha a feje tetejére állítjuk, haloványan ugyan, de megláthatjuk az egész képződmény eredetét: kilenc épp-hogy csak benyomott gyutacsot, kilenc tölténytalpat, vagy ha úgy tetszik, kilenc egykorvolt pisztolygolyót.